

dr. öğr. üyesi fergana kocadoru özgör (sorumlu yazar|**corresponding author**)
balıkesir üniversitesi, güzel sanatlar fakültesi, resim bölümü
fkocadoru@gmail.com *orcid: 0000-0002-2885-7917*

21. YÜZYIL SANATINDA YOK-YERLER İMGESİ

araştırma makalesi|**research article**
başvuru tarihi|received: 25.12.2021 kabul tarihi|accepted: 14.01.2022

ÖZET

Modern dünyada yaşayan bireyin bulunduğu mekân ile iletişimi her geçen gün azalmaktadır. Tüketim toplumunun getirdiği rekabet, günümüz bireyini her şeyi hızlı tüketmeye itmiştir. Bunun sonucunda da mekânlar anlamını yitirmiştir. İletişim ve etkileşim olmayan bu yerler sadece uğranılan bir gel-geç yerine dönüşmüştür. Fransız antropolog Marc Auge, 21. yüzyılın bu tüketilen mekânlarını yok-yerler olarak tanımlamıştır. Yok yerlerin asıl tanımı iletişim kurulmayan tüketim mekânları olmasına rağmen yok yerlerin ikinci hatta üçüncü tanımından da söz edilebilmektedir. 21. yüzyıl insanın rant veya tüketim uğruna bozduğu doğa da yok yerler olarak tanımlanmaktadır. Son olarak da insanın sebep olduğu ölüm, savaş veya başka bir trajedinin yaşandığı alan da yok-yer olarak nitelendirilmektedir. Bu üç tanımda da ortak nokta insan faktörüdür ve burada insani bir etkileşim pek fazla yoktur. Günümüzde farklı disiplinlerden pek çok sanatçı yok-yer kavramını ele almışlardır. Bu çalışmada yok-yer kavramı irdelenmiş, bu kavramın oluşmasına sebep olan sosyal ve ekonomik sebepler incelenmiştir. Çalışmanın amacı ise günümüz sanatçıların yok-yer kavramını farklı sanatsal üretimlerle ele almasını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma, yok yerlerin etimolojik anlamı ve güncel sanatta ele alınışı olarak yapılandırılmıştır. Sonuç olarak yok yerler kavramının 21. yüzyılda tanımlandığı ve güncel bir sorunsal olduğuna dair saptamalarda bulunulmuştur. Bu çalışmanın, sanat alanındaki diğer çalışmalara literatür olarak katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yok-yer, Tüketim, 21. Yüzyıl, İnsan, Sanat.

THE IMAGE OF NON-PLACES IN 21st CENTURY ART

ABSTRACT

In the modern world the communication of the individual with the space lived in is decreasing day by day. The competition brought by the consumer society has pushed today's individuals to consume everything fast. As a result, spaces have lost their meaning. These places without communication and interaction have turned into a destination that is only visited. The French anthropologist Marc Auge defined these consumed spaces of the 21st century as non-places. Although the main definition of non-places is consumption places without communication, we can also talk about the second or even third definition of non-places. The nature that 21st century people have spoiled for the sake of rent or consumption is also defined as non-places. Finally, areas where human-caused death, war, or other tragedy has occurred also described as non-places. The common point in these three definitions is the human factor and there is not much human interaction here. Today, many artists from different disciplines have dealt with the concept of non-places. Contemporary artists who present different meanings of this concept in their artworks confront us with the destructions caused by our age. About this purpose, the meaning of study, the meaning of non-places, and how places are structured in contemporary art. As a result, it was determined that non-places was defined in the 21st century and daily problematic were made. It is aimed that this study will contribute to other studies in the field of art as literature.

Keywords: Non-place, Consumption, 21st Century, Human, Art.

“Yer” kavramı tarih boyunca insan hayatı ile iç içe olmuştur. Çoğu zaman mekân ile anılan yer kavramı aidiyet ve ikamet ile de ilişkilendirilmiştir. Bir yere ait olmak olumlu bir imge iken, yersiz olmak olumsuz bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır. Yer imgesi mekânla ilişkili olsa da aralarında büyük bir fark vardır. Mekân kavramının temelinde iletişim vardır. Mekân insanların deneyim ve ilişkisi ile “mekân” olur, yoksa “yer” olarak kalır (Öztürk, 2021: 14). İletişim mekân ile yer olgusunu ayıran keskin bir noktadır. Yer kavramında bir iletişim söz konusu değildir. Kullanılmayan veya terkedilmiş mekânlar bile insanların iletişim noktası olmadığı için tam olarak mekân kavramını tanımlamamaktadır. “Yer” bedensel olarak dünyada var olma durumudur. Çünkü insan bedeniyle yerde olmaya zorunludur (Auge, 2016: 10). “Yok-Yer” kavramı ise karşımıza 20. yüzyıl sonunda çıkmaktadır. Yok-yer kavramı sıradan “yer” ve “mekân” tanımından çok farklıdır. Fransız antropolog Marc Auge’nin öne sürdüğü bu kavram tüketim toplumunun bir ürünüdür. Günümüz tüketim toplumlarında insanın bir yere ait olamama hissi oldukça fazladır. Aidiyet kavramının olmaması, zaman kazanma ve hız odaklı yaşam özellikle büyük şehirlerde “geçici kullanım alanlarını” yaygınlaştırmıştır. Bu durum yok-yerler kavramının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Auge’ye göre günümüzde havalimanları, otoyollar, hipermarketler, otoparklar ve transit kullanım mekânları yok yerlerdir. Ayrıca bize mekânda tanıdık hissiyat vermek isteyen küresel çapta firma olan otel veya kafeterya zincirleri de yok yerler sınıfındadır (Auge, 2016: 22). Bu mekânlarda bir aidiyet hissi yoktur, birey bu yerlerde anonimdir. Yok-yer kavramının ayrıca günümüzde ikincil bir tanımı daha vardır. Bir manzara olarak atıl duran, sevilmeyen, sadece yatırım aracı olarak kullanılan yer olarak da tanımlanabilmektedir. Hatta olumsuz kişisel veya kolektif deneyimlere şahit olan alanlar yok-yerler olarak belirtilmektedir (Brogden, 2019: 3-4). Bu nedenle yok-yer kavramını sadece bina ile sınırlandıramayız. Bu yerlerde ortak nokta olarak karşımıza yalnızlık duygusu çıkmaktadır. İlişki veya sosyal bağ kurulmayan bu yok-yerler 21. yüzyılın bir ürünüdür. Postmodern çağın ürünü olarak karşımıza çıkan yok yerler kavramı, tüketim ve bireyin mekânla kurduğu ilişkinin bir sonucudur. Bauman’a göre tüketim toplumu kalıcı bir mekân oluşturmaya izin vermez, yurttaş adeta bir turist gibi mekânı ihtiyaçlarını karşılamak için kullanır (Bauman, 2020: 330-331). Böylelikle bireyin bulunduğu yerin herhangi bir anlamı kalmamaktadır. Mekân ve yer kavramı sanatçıların tarih boyunca sorunsal haline gelmiştir. İlkçağlardan günümüze kadar insanlıkla birlikte değişime uğrayan yer kavramı bulunduğu çağa göre değişmeye ve farklı şekilde yorumlanmaya devam edecektir. Tüketim ile özdeşleştirilen 21. yüzyılda mekânın tüketimi ve bunun sonucu olarak kişisel deneyimler (iletişimsizlik, yalnızlık) yok-yerlerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Büyük ve anonim mekânlar veya sahte bir samimiyet duygusuyla oluşturulan tüketim mekânları günümüz sanatçıların da ele aldığı bir konu olmuştur. Ayrıca yok-yerlerin ikincil bir tanımı olarak tüketim kültürünün kurbanı olmayı bekleyen atıl mekânlar da özellikle günümüz fotoğraf sanatçıların eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Yok-yerlerin birey ile ilişkisi 21. yüzyıl sanatçıların sorunsal olmaya devam etmektedir.

21. Yüzyıl Sanatında Yok-Yerler İmgesi

Görsel 1. Corinne Wasmuht, *Gate 77*, 2009, Ahşap Üzerine Yağlıboya, 227x449cm, Koenigsgalerie, Almanya

Günümüzde "post-endüstriyel" kent kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bu kavrama göre mekânın birey için çok da anlamı yoktur. Her yer neredeyse anonimdir. Aydınlık ve birbirinin aynısı olan dükkanlarıyla tüketicinin algısıyla oynayan bu mekânlar labirent gibidir. Birey bu mekânda amaçsızca ve bilinçsizce dolaşmaktadır (Şahiner, 2008: 188). İnsan bedeni bu mekânlarda anonim haldedir. Zaman kavramı yok-yerlerde adeta yavaşlamaktadır ve zaman mekân algısı bozulmaktadır. Bu yerlerde zaman, adeta donmuş film karesi gibidir.

Corinne Wasmuht'un eserinde karşımıza havalimanından bir görüntü karşımıza çıkmaktadır (Görsel 1). İç içe geçmiş mekânlarda havalimanında bekleyen yolcular birer siluet halindedir. Mekânda bir kalabalık vardır fakat bu kalabalıkta yoğun bir etkileşim yoktur. Birey bu mekânı adeta bir gel-geç yeri olarak kullanmaktadır. Resmin sol tarafında figürler biraz belli olsa da sağ tarafa doğru gittikçe figürler tamamen beyaz bir siluet haline geçmektedir. Modern bireyin mekânda bedensel varlığı artık bir anlam ifade etmemektedir. Auge'ye göre yok-yerlerde bedensel varlığımız herhangi bir şey ifade etmemektedir. Yok yerlerde beden anonimdir, bir havalimanında kimse ilişki kurmak zorunda değildir (Auge, 2016: 23).

Yok-yerler kavramının ikincil bir tanımı olarak karşımıza atıl duran yer imgesi çıkmaktadır. Bu âtil duran alanlar modern insanın yarattığı yerlerdir. Bu mekânlarda terk edilmişlik hissi ve doğadan kopukluk oldukça fazladır. Yıllar içinde ihmal edilmiş, zarar görmüş kentsel peyzaj alanları mekânsal olarak yok-yerlerdir (Brogden, 2019: 9). Tomas Sanchez'in bu eserinde tüketim çılgınlığının yol açtığı sonuç eleştirilmiştir. Daha önce doğal bir alanın tüketimle yozlaşarak değersiz ve atık bir alana dönüşümünü sanatçı eserinde aktarmıştır (Görsel 2). Eserdeki çöp yığınları gerekli veya gereksiz her şeyi tüketen ve çöpe atan 21. yüzyıl insanının bir ürünüdür. Resmin alt kısmında bulunan teller, bu atık alandaki tekinsizliği anlatmaktadır. Bu mekâna adım atmak isteyen biri için bu teller tehdit oluşturmaktadır (Farthing, 2012: 510-511).

Görsel 2. Tomas Sanchez, *Golgotha'nın Güneyine Doğru*, 1994, Tuval Üzerine Akrilik, 91.5x122cm, Özel Koleksiyon.

Gursky, "Bangkok VI" adlı eserinde Tayland Körfezindeki Çao Phraya Nehri'ni fotoğraflamıştır (Görsel 3). Sıradan bir nehir gibi gözükken bu fotoğrafta detaylara baktığımızda insanlar tarafından zarara uğratılmış bir alan karşımıza çıkmaktadır. Nehrin üzerindeki renk dalgalanmaları insanların neden olduğu atıklardır. Gıda atıkları, ambalajlar, prezervatifler gibi insanın neden olduğu atıklar nehirde tahribat yaratmışlardır (Hodge, 2021: 156). Bu nehir artık doğal bir alan olmaktan çıkmış, 21. yüzyıl tüketim toplumunun bir atığı haline gelmiştir. Bu alan böylelikle bir yok-yere dönüşmüştür. Sanatçı, Bangkok serisi fotoğraflarında günümüz insanın tüketim hırsı sonucu tahrip ettiği doğayı ele alır. Bu artan ve

bilinçsiz tüketim, doğal alanlara zarar vermekte ve bunun sonucunda tahrip edilmiş anonim alanlar karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 3. Andreas Gursky, *Bangkok VI*, 2011, Mürekkep Püskürtmeli Baskı, 307x237cm, MOMA, Amerika.

Richard Estes'in "Lunch Specials" adlı hiperrealist eserinde büyük bir pastanede sıra bekleyen insanlar gözümüze çarpmaktadır (Görsel 4). Sıradaki insanların birbiri ile iletişimi yoktur. Mekânın dışındaki insanlar da birbirleriyle etkileşim halinde değildir. Mekânın yeni ve canlı bir havası olmasına rağmen iletişim kurulamayan bu mekân yok-yer kavramına örnek oluşturmaktadır. Günümüzde aidiyet olmayan alanlarda sahte bir tanıdıklık duygusu karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu sahte duygu, mekânı daha fazla tüketim alanına dönüştürme çabasıdır. Tüketim alanına dönüşen yer sabit kalmamaktadır. Yeni trendlere uygun şekilde kendini dönüştürmeye çalışan mekanlarda bir bellek kalmamakta, her şey adeta yıkılmaktadır (Taşçıoğlu, 2020: 168). Sürekli yenilenen bu yerler piyasaya uyum sağlamak zorundadır. Hızlı tüketim alanları içindeki bireyler için bu yerler çabuk tüketilen alanların ötesine geçememektedir. Sadece anlık tüketim duygusunu tatmin etmek için kullanılan bu yok-yerlerde herhangi bir derin iletişim yoktur.

Görsel 4. Richard Estes, *Lunch Specials*, 2001, Tuval Üzerine Yağlıboya, 88.5x137cm, Museum Frieder Burda, Almanya.

Yok-yerler kavramı, olumsuz kolektif olaylara şahit olan yerler olarak da tanımlanabilmektedir. Belleğin ve bireysel deneyimlerin yok olduğu veya yok edildiği alanlar yok-yerlere dönüşmektedir (Brogden, 2019: 10). II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'sının kasvetini eserlerinde yansıtan Alselm Kiefer, peyzajlarıyla bu melankoliyi anlatmaktadır. Kiefer'in manzaraları savaş sonrası Almanya'nın zarar görmüş alanlarını da betimlemektedir (Görsel 5).

Sanatçının *Zim Zum* adlı eserinde harabeye dönmüş tarlalara odaklanarak bize bir felaketin sonrasını gösterir. Boya, toz ve külle kaplı eğri büğrü, buruşmuş, delik deşik tabakalardan oluşan kavruk bir manzara, insanlığın güce sarılma arzusunun yıkıcı sonuçlarına işaretler. (Heartney, 2008: 371)

Görsel 5. Alselm Kiefer, *Zim Zum*, 1990, Pastel boya, küller ve tuval, 3.8x5.6m, National Gallery of Art, ABD.

Bireysel veya toplu olumsuz deneyimlere şahit olan yok-yerler âtil duruma düşmekte ve içinde derin bir melankoli barındırmaktadır. Sophie Ristelheuber'in mekân fotoğrafları melankolik bir yok-yer imgesi barındırmaktadır (Görsel 6). Sanatçının iç savaş sonrası çekim yaptığı alanlarda insan yoktur. Bunun yerine zarar görmüş bir doğa ve alan vardır. Tank izleri, savaş siperleri mekândaki yıkıcılığı anlatmakta oldukça etkilidir (Heartney, 2008: 175). Sanatçının *WB* serisi iç savaş sonrası Lübnan'ından izler taşımaktadır. Burada yıkılmış bina imgeleri yerine karşımıza zarara uğramış, savaşın yaralarını taşıyan bir alan karşımıza çıkmaktadır. Burada insani bir iletişim de söz konusu değildir. Mekân kötü bir deneyime ve ölümlere şahit olmuştur. Bu alan artık yok-yere dönüşmüştür.

Görsel 6. Sophie Ristelheuber, *WB (#6)*, 2006, Kromojenik baskı, 120x150cm, National Gallery of Canada, Ottawa.

SONUÇ

21. yüzyıl post modern dünyasında yer ve mekân kavramının anlamı değişmektedir. Auge'ye göre yerler ve mekânlar, yok -yerler kavramı iç içe geçmektedir (Auge, 2016: 92). Bir yer ani bir değişimle yok-yere dönüşebilmektedir. Yok-yerlerin ilk anlamı transit geçilen mekânlardır. Kimsenin iletişim ve yaşantı kurmadığı yerlerdir. Bu yerlerde amaç, varılmaya çalışılan hedef önemlidir. Yok-yerlerin ikincil kullanım alanı ise atıl ve insan unsuru tarafından zarara uğratılmış yerlerdir. Bu yerler doğadan kopmuş atık bir alan haline gelmişlerdir (çöplük, inşaat alanı, yakılmış alanlar). Son olarak da yok-yerlerin kötü insanlık deneyimlerine şahit olduğu alanlar olarak da anlamlandırabiliriz. Savaş veya toplu ölüm gibi olayları deneyimlemiş mekânlar derin bir trajedi barındırmaktadır. Bu yerlerde bina veya herhangi bir ögesi olması şart değildir. Bir savaşa tanıklık etmiş, üzerinde savaş izleri olan boş bir mekânı da yok-yerler olarak adlandırabiliriz. Yok-yerlerin bu anlamları farklı sanatçılar tarafından farklı üretimlerle yorumlanmıştır. Özellikle 21. yüzyıl tüketim toplumunun sorunsalı olan kullan-at felsefesi, sanatçıları yok-yerlerin ilk anlamı olan iletişimsiz mekânlara yöneltmiştir. Günümüzde her şeyin hızlanması ve bunun sonucu oluşan vakitsizlik birçok anonim mekânın oluşmasına neden olmaktadır. Tüketim ve rekabet odaklı çağımızda ihtiyaca yönelik bir mekân anlayışı vardır. Buralarda sosyallik ikinci plandadır. Şehirlerarası bir otoyol, büyük hipermarketler, havalimanları bizlere kolaylık ve zamandan tasarruf sunsa da bu alanlarda birey yerine herhangi anonim bir varlık haline dönüşmekteyiz. Bunun nedeni tüketim kültürünün mekâna yüklediği misyondur. Yok-yerler kavramı güncel bir sorunsaldır. Bu sorunsal sosyolojik ve sanatsal olarak sanatçı ve düşünürlerin ilgisini çekmeye devam edecektir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Çalışma tek yazarlıdır, yazar %100 oranında katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul Beyanı

Etik kurul onayı gerektiren bir çalışma değildir.

KAYNAKÇA

- Bauman, Z. (2020). *Postmodern etik* (A. Türker, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Brogden, J. (2019). *Photography and the non-place*. Palgrave Macmillan Press.
- Farthing, S. (2012). *Sanatın tüm öyküsü* (G. Aldoğan ve F. C. Çulcu, Çev.). Hayalperest Yayınları.
- Heartney, E. (2008). *Art and today* (O. Akınhay, Çev.). Akbank Kültür ve Sanat Dizisi.
- Hodge, S. (2021). *Modern sanatın kısa öyküsü* (D. Öztok, Çev.). Hep Kitap Yayınları.
- Marc, A. (2016). *Yok-Yerler* (T. Ilgaz, Çev.). Daimon Yayınları.
- Öztürk, S. (2021). *Mekân ve iktidar*. Phoenix Yayınevi.
- Şahiner, R. (2008). *Sanatta postmodern kırılmalar ya da modernin yapıbozumu*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Taşçioğlu, M. (2020). *Bir görsel iletişim platformu olarak mekân*. Dost Yayınevi.

GÖRSEL KAYNAKÇA

- Görsel 1: Wasmuht, C. (2012). *Gate 77*, oil on wood, 227x447cm. König Galerie. <https://www.koeniggalerie.com/artists/7560/corinne-wasmuht/works/> (24.12.2021).
- Görsel 2: Silvia, I. (2020, June, 28). *Tomás Sánchez and his omen to the future' by Silvia Iacovich*. Clot. <https://www.clotmag.com/oped/tomas-sanchez-and-his-omen-to-the-future-by-silvia-iacovich> (24.12.2021).

Görsel 3: Gursky, A. (2011). *Bangkok VI*, 2011, Photography, 307x237 cm, MOMA, ABD. Andreas Gursky. <https://www.andreasgursky.com/en/works/2011/bangkok/bangkok-6> (24.12.2021).

Görsel 4: Estes, R. (2001). *Lunch Specials*, oil on canvas, 89 x 137 cm. Pinterest. <https://www.pinterest.de/pin/309692911872531288/> (24.12.2021).

Görsel 5: Kiefer, A. (1990). *Zim Zum*. National Gallery of Art, ABD. <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.71599.html> (24.12.2021).

Görsel 6: Sophie. R. (2015, May, 15). *Sophie Ristelhueber/ West Bank*. Ficción De La Razon. <https://ficciondelarazon.org/2015/05/15/sophie-ristelhueber-west-bank/> (24.12.2021).